

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΜΕΤΕΩΡΑ

7

► συντελεστές έργου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αναστασία Λαζαρίδου, Δρ Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Νικολέττα Σαραγά, Αρχαιολόγος, Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΣΥΛΛΗΨΗ–ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη, Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας ΔΑΜΕΕΠ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΑΞΗΣ

Νικήτας Γεωργιόπουλος, Αρχαιολόγος, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αθηνά Παπαδάκη, Αρχαιολόγος MSc Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ–ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ελευθερία Βλάχου, Αρχαιολόγος–Μουσειολόγος
Αθηνά Παπαδάκη

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ειρήνη-Μαργαρίτα Καλομοίρη, Γραφίστρια-Μουσειολόγος
Βασίλης Δημόπουλος, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Ειρήνη Χαραλαμπίδη, Γραφίστρια, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΕΡΕΥΝΑ–ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης, Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Ελευθερία Βλάχου
Ιωάννης Εβρενόπουλος, Δρ Αρχαιολόγος Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης
Αθηνά Παπαδάκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Translix USCS IKE

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Radiant Technologies: Ανδρέας Σαντρουζάνος, Σπήλιος Πίστας

► ευχαριστίες

Κρυστάλλω Μαντζανά, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη ΕΦΑ Τρικάλων

ISBN XXX-XXX-XXX-X

Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και ο Οργανισμός Διαχείρισης & Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (©ΥΠΠΟ-ΟΔΑΠ).

Χρησιμοποιούνται επίσης εικόνες με copyright
©UNESCO, ©Wikimediacommons,
© OUR PLACE The World Heritage Collection

Διαφορετική προέλευση εικόνων αναφέρεται στην ενότητα Προέλευση εικόνων.

Copyright © 2023 Υπουργείο Πολιτισμού

Η δράση «Ελλάδα και UNESCO: Παραγωγή παιδαγωγικών εργαλείων για την ανάδειξη χώρων και μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς στην ελληνική επικράτεια», υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

Μετέωρα

ΜΝΗΜΕΙΟ
UNESCO
7

Δέκα Βήματα μέχρι...

**Εδώ μπορεί κανείς
να θαυμάσει τοιχογραφίες
που έχουν εκτελεστεί
από σπουδαίους ζωγράφους.**

Ο γνωστός Θεοφάνης ο Κρης είναι ο ζωγράφος
των τοιχογραφιών του καθολικού
της μονής του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά.

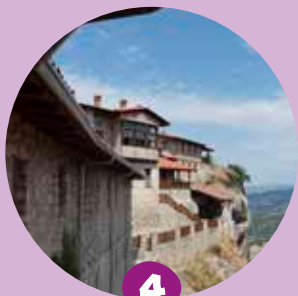

**Η περιοχή προστατεύεται
ως Τοπίο Ιδιαίτερου
Φυσικού Κάλλους και είναι
από τους σημαντικότερους
βιότοπους της χώρας¹.**

3

Είναι η μεγαλύτερη και σημαντικότερη μοναστική κοινότητα στον ελλαδικό χώρο μετά το Άγιο Όρος.

4

Οι μονές συνέβαλλαν στην καλλιέργεια των γραμμάτων, μεριμνώντας, μεταξύ άλλων, για την ίδρυση σχολείων.

Εδώ λειτουργούσε μετά τα μέσα του 16ου αι. η περίφημη «Σωκράτους Ακαδημία»².

5

Οι μονές κατέχουν την πλουσιότερη μοναστηριακή συλλογή χειρογράφων μετά το Άγιο Όρος. Εδώ λειτουργούσαν σημαντικά εργαστήρια αντιγραφής χειρογράφων (σκριπτόρια).

6

Από το 18ο αι. οι μονές λειτουργούσαν και ως ιδρύματα ψυχικής νοσηλείας, ενώ οι μονές Μεγάλου Μετεώρου και Βαρλαάμ διέθεταν επιπλέον νοσοκομείο και γηροκομείο.

7

Οι μονές είναι κτισμένες στις κορυφές γιγάντιων βράχων, σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον. Μοιάζουν «κρεμασμένες στον αέρα»!

Στη ρίζες των βράχων είναι κτισμένη η σύγχρονη πόλη Καλαμπάκα³.

8

Το σύμπλεγμα των επιβλητικών βράχων δημιουργήθηκε πριν από εκατομμύρια χρόνια.

Σε κοντινή απόσταση βρίσκεται το Σπήλαιο της Θεόπετρας που κατοικήθηκε πριν από περίπου 130.000 χρόνια⁴.

9

Μέχρι το 1930 η πρόσβαση γινόταν με δίχτυ. Ο μηχανισμός ανάβασης βρισκόταν στον πύργο βριζονίου, κοντά στην είσοδο κάθε μονής.

10

Ιδρυτής της μοναστικής πολιτείας ήταν ο όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης.

Αυτός ίδρυσε τη μονή Μεταμορφώσεως στον Πλατύ Λίθο, τον οποίο αναφέρεται ότι πρώτος μετονόμασε σε Μετέωρο.

...τα Μετέωρα!

Τα Μετέωρα...

οι ουράνιοι
βράχοι...

ΤΙ;

- Η μοναστική κοινότητα των Μετεώρων

ΠΟΥ;

- Π.Ε. Τρικάλων, Περιφέρεια Θεσσαλίας

ΠΟΤΕ;

- Τέλη 11ου–αρχές 12ου αιώνα:
Εγκατάσταση των πρώτων ασκητών στα Μετέωρα.
- Μέσα 14ου αιώνα:
Ίδρυση των περισσότερων μονών.
- 16ος αιώνας:
Περίοδος ακμής μοναστηριών

τι λένε οι αριθμοί:

1200

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

φυλάσσονται
στις μονές των Μετεώρων

630μ.

ΥΨΟΣ

ο βράχος της Αγίας,
ο ψηλότερος των Μετεώρων

242

ΓΡΑΦΕΙΣ

αναγνωρίζονται στα
χειρόγραφα των Μετεώρων

167

ΣΚΑΛΙΑ

για την ανάβαση στη
μονή Μεταμορφώσεως

103,6μ.

ΜΗΚΟΣ

το μακρύτερο σκοινί στο δίκτυο
ανάβασης της μ. Βαρλαάμ το 1897

...στον κατάλογο της UNESCO!

Η ένταξη στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

ΥΣΤΕΡΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ: 1988

κριτήριο i

Τα «μετέωρα» στο βράχο μοναστήρια αντιπροσωπεύουν την ιδιοφυή αρχιτεκτονική μεταμόρφωση μιας περιοχής σε ψυχαστήριο, τόπο διαλογισμού και προσευχής.

κριτήριο iii

Οι μονές είναι εξαιρετά δείγματα της μοναστηριακής αρχιτεκτονικής 14ου - 15ου αι.

κριτήριο iv

Οι χτισμένες σε δυσπρόσιτους βράχους μονές απηχούν τον παραδοσιακό λιτό και ασκητικό τρόπο ζωής των μοναχών.

κριτήριο ii

Οι τοιχογραφίες του Θεοφάνη άσκησαν ισχυρή επίδραση στη μεταβυζαντινή ζωγραφική.

κριτήριο v

Οι βράχοι των Μετεώρων σχηματίζουν ένα σπάνιο και μοναδικής ομορφιάς τοπίο.

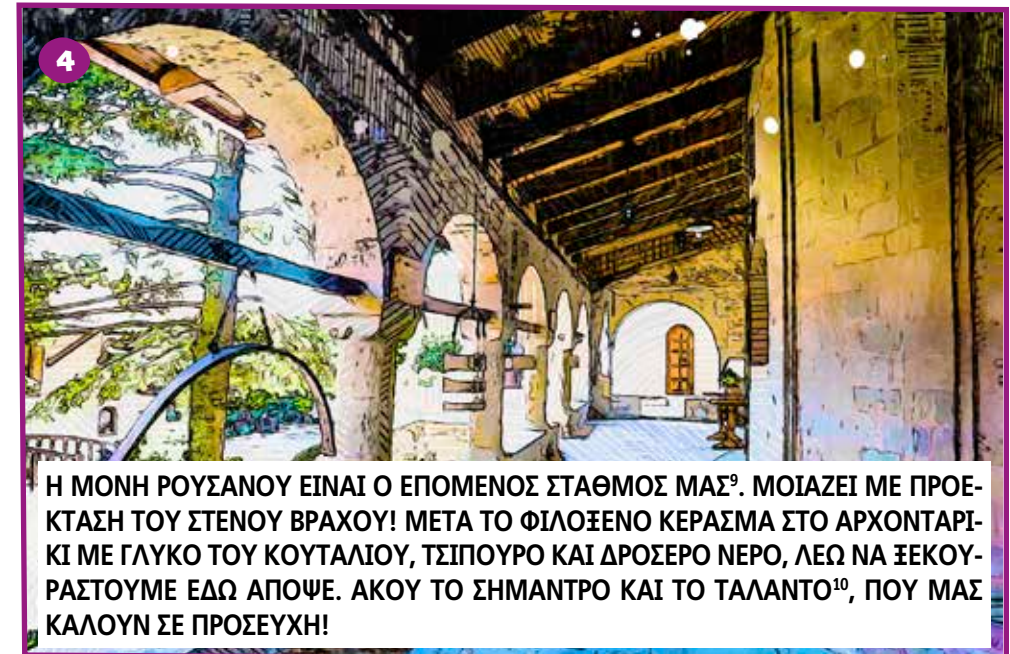
20+
ΜΟΝΕΣ

Λειτουργούσαν τον 16ο αιώνα

1. Μονή Αγίας Τράδας.

Περιδιαβαίνοντας στα Μετέωρα...

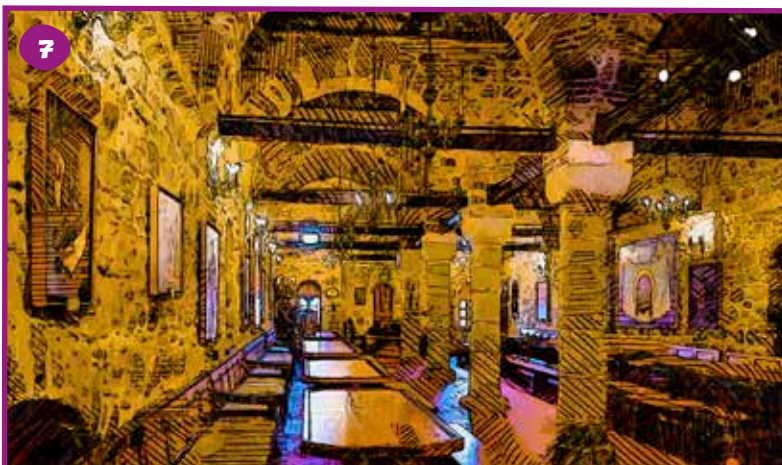
...ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟ ΛΕΟΝ!

5
ΣΤΟ ΠΡΩΪΝΟ ΦΩΣ Η ΜΟΝΗ ΑΝΑΠΑΥΣΑ ΜΟΙΑΖΕΙ ΜΕ ΠΟΛΥΩΡΟΦΟ ΚΤΙΣΜΑ ΚΟΛΛΗΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΒΡΑΧΟ¹¹. ΣΤΟ ΜΙΚΡΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΘΑ ΘΑΥΜΑΣΟΥΜΕ ΤΙΣ ΠΕΡΙΦΗΜΕΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΗ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ. ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΜΕ ΣΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΚΤΗΡΙΑ ΘΑ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΣΚΑΛΕΣ ΚΑΙ ΘΑ ΠΕΡΑΣΟΥΜΕ ΑΠΟ ΣΤΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥΣ ΔΙΑΔΡΟΜΟΥΣ.

6
ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΒΑΡΛΑΑΜ¹² ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟ ΔΙΧΤΥ! ΘΑ ΚΛΕΙΣΩ ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΘΑ ΠΡΟΣΕΥΧΗΘΩ! ΕΤΣΙ ΟΠΩΣ ΣΤΡΙΦΟΓΥΡΙΖΕΙ ΤΟ ΣΚΟΙΝΙ ΜΕ ΕΠΙΑΣΕ ΙΛΙΓΓΟΣ! ΕΥΤΥΧΩΣ Η ΜΟΝΗ ΔΙΑΘΕΤΕΙ ΚΑΙ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ! ΣΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΕΔΩ ΕΧΟΥΝ ΕΡΓΑΣΤΕΙ ΤΡΕΙΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΘΗΒΑ¹³! ΑΞΙΖΕ Ο ΚΟΠΟΣ, ΓΙΑ ΝΑ ΘΑΥΜΑΣΟΥΜΕ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ!

7
ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΤΕΩΡΟ¹⁴, ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ, ΕΧΟΥΝ ΓΕΜΑΤΟ ΤΟ ΚΕΛΑΡΙ ΚΑΙ ΤΟ ΒΑΓΕΝΑΡΙΟ¹⁵. ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΟΙ ΦΙΛΟΞΕΝΟΙ ΜΟΝΑΧΟΙ ΘΑ ΜΑΣ ΥΠΟΔΕΧΤΟΥΝ ΜΕ ΕΝΑ ΠΛΟΥΣΙΟ ΔΕΙΠΝΟ¹⁶! ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΑ ΚΑΙ ΣΠΑΝΙΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ!

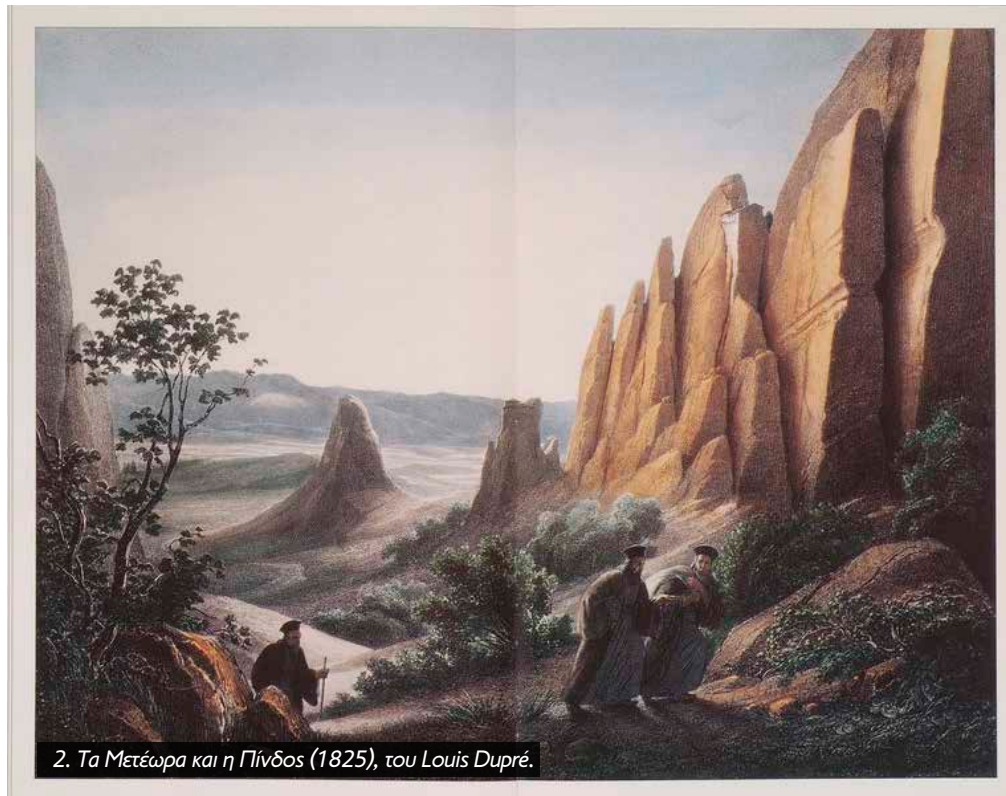

8
ΠΡΙΝ ΦΥΓΟΥΜΕ ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΦΤΟΥΜΕ ΚΑΙ ΤΗ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ¹⁷. ΕΙΝΑΙ ΚΤΙΣΜΕΝΗ ΜΕΣΑ ΣΕ ΕΝΑ ΣΠΗΛΑΙΟ, 60 Μ. ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗ ΓΗ ΣΑΝ ΑΕΤΟΦΩΛΙΑ, ΚΑΙ ΘΑ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΜΕ ΤΗΝ ΚΡΕΜΑΣΤΗ ΞΥΛΙΝΗ ΣΚΑΛΑ! ΤΩΡΑ ΠΙΑ ΞΕΡΩ! Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΔΙΩΧΝΕΙ ΤΟ ΦΟΒΟ!

Το περιβάλλον...

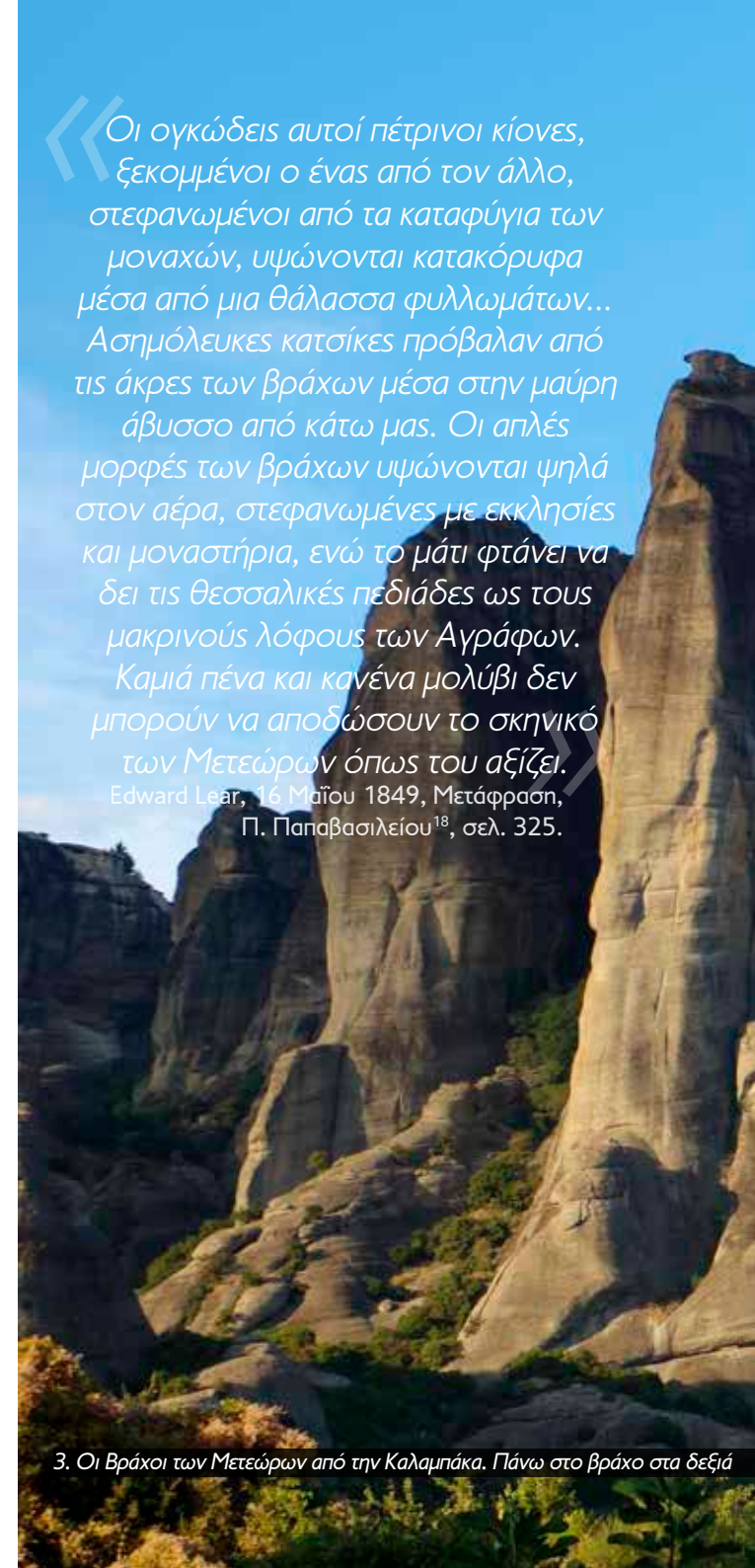
Το πέτρινο δάσος

Στο βορειοδυτικό άκρο της απέραντης θεσσαλικής πεδιάδας και στην αρχή της πορείας του ποταμού Πηνειού, ανάμεσα στην Πίνδο και τα Αντικιάσια όρη, υψώνονται οι γκριζωποί και λείοι, γιγάντιοι βράχοι των Μετεώρων. Το μοναδικό αυτό γεωλογικό φαινόμενο δημιουργήθηκε πριν από εκατομμύρια χρόνια και αποτελεί ένα από τα πιο σπάνια φυσικά τοπία στον κόσμο. Στη σκιά των βράχων είναι κτισμένη η Καλαμπάκα, ενώ σε μικρή απόσταση βρίσκεται και το γραφικό χωριό Καστράκι.

2. Τα Μετέωρα και η Πίνδος (1825), του Louis Dupré.

«Οι ογκώδεις αυτοί πέτρινοι κίονες, ξεκομμένοι ο ένας από τον άλλο, στεφανωμένοι από τα καταφύγια των μοναχών, υψώνονται κατακόρυφα μέσα από μια θάλασσα φυλλωμάτων... Ασημόλευκες κασίκες πρόβαλαν από τις άκρες των βράχων μέσα στην μαύρη άβυσσο από κάτω μας. Οι απλές μορφές των βράχων υψώνονται ψηλά στον αέρα, στεφανωμένες με εκκλησίες και μοναστήρια, ενώ το μάτι φτάνει να δει τις θεσσαλικές πεδιάδες ως τους μακρινούς λόφους των Αγράφων. Καμιά πένα και κανένα μολύβι δεν μπορούν να αποδώσουν το σκηνικό των Μετεώρων όπως του αξίζει. Edward Lear, 16 Μαΐου 1849, Μετάφραση, Π. Παπαβασιλείου¹⁸, σελ. 325.

3. Οι Βράχοι των Μετεώρων από την Καλαμπάκα. Πάνω στο βράχο στα δεξιά

...και το τοπίο

- Στους απόκρημνους και απροσπέλαστους βράχους των Μετεώρων κατοίκησαν οι πρώτοι ασκητές αναζητώντας την πνευματική γαλήνη. Φυσικές ή τεχνητές κοιλότητες στους βράχους και πρόχειρες κατασκευές αποτέλεσαν τα πρώτα ψυχαστήρια. Η αύξηση των αναχωρητών οδήγησε στις πρώτες κοινόβιες μοναστικές αδελφότητες, που έκτισαν στις κορυφές των βράχων μοναδικής αρχιτεκτονικής μοναστήρια, σε αρμονία με το επιβλητικό τοπίο.
- Για τη διαβίωσή τους οι μοναχοί ανέπτυξαν και δραστηριότητες εκτός των μονών: καλλιέργεια της γης στα χωράφια και τους αμπελώνες στους πρόποδες των βράχων, παραγωγή αλευριού σε υδρόμυλους, υλοτομία των γύρω δασών, μελισσοκομία, εκτροφή παραγωγικών ζώων, αλλά και μεγάλων ζώων, απαραίτητων για τις μεταφορές.

Πράσινες λεπτομέρειες

Τα Μετέωρα αποτελούν προστατευμένο βιότοπο του δικτύου Natura 2000 καθώς περιλαμβάνουν πολλά σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας. Εδώ έρχεται γύρω στα μέσα του Μαρτίου, για να αναπαραχθεί, ένα σπάνιο είδος μεταναστευτικού γύπα που απειλείται με εξαφάνιση, ο ασπροπάρης. Είναι από τα πιο έξυπνα πουλιά, μια και χρησιμοποιεί τις πέτρες ως «εργαλεία» για να σπάει αβγά!

βρίσκεται το μοναστήρι του Αγίου Στεφάνου.

Τα Μετέωρα στον χρόνο

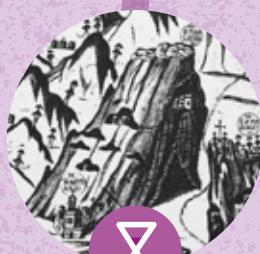
Αρχές 10ου αι.

Η παλαιότερη γραπτή μνεία της επισκοπής και της πόλης των Σταγών (της σημερινής Καλαμπάκας).

Τέλη 11ου ή 12ος αι.

Πρώτη εγκατάσταση ασκητών στους βράχους των Μετεώρων.

β' μισό 12ου ή αρχές 13ου αι.

Η πρώτη γραπτή αναφορά της μονής της Παναγίας Δούπιανης, η οποία αποτέλεσε το επίκεντρο της ομώνυμης σκήτης.

1204

Μετά τη Δ' Σταυροφορία η Θεσσαλία περιέρχεται στο Λατινικό βασίλειο της Θεσσαλονίκης.

1222

Η Θεσσαλία περιέρχεται υπό την κυριαρχία διαφόρων ηγεμόνων.

1332

Αποκατάσταση της βυζαντινής κυριαρχίας στη Θεσσαλία.

μέσα 14ου αι.

Πρώτες προσπάθειες οργάνωσης του μοναστικού βίου από μεγάλες πνευματικές μορφές, όπως τον ιερομόναχο Νείλο, και τον όσιο Αθανάσιο τον Μετωρίτη. Τον 14ο αιώνα ιδρύονται οι περισσότερες μονές των Μετεώρων.

**1348-1356
και 1359-περ. 1373**

Η Θεσσαλία υπό την κυριαρχία των Σέρβων. Οι Σέρβοι ηγεμόνες ενισχύουν γενναιόδωρα τις μονές των Μετεώρων.

1373/4

Διοικητής της Θεσσαλίας ο Αλέξιος Άγγελος Φιλανθρωπινός.

1386/7

Πρώτη κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς.

1392/3-1396/7

Δεύτερη κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς.

1410-1460

Οι μονές των Μετεώρων αποκτούν το καθεστώς του σταυροπηγίου: υπάγονται απευθείας στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

1414/23-1470

Οριστική κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς.

16ος αι.

Επί βασιλείας Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς πολλές μονές ανακαινίζονται και διακοσμούνται με τοιχογραφίες.

1546

Ο οικουμενικός πατριάρχης Ιερεμίας Α΄ (1522-1544) επισκέπτεται το Μεγάλο Μετέωρο.

1609

Οι Αγαρνηοί λεηλατούν τη μονή Θεοτόκου Λυκοσούδας, οι μοναχοί της οποίας καταφεύγουν με τα κειμήλια τους στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου.

1821-1881

Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης και των μετέπειτα θεσσαλικών εξεγέρσεων, οι μονές των Μετεώρων λεηλατούνται.

1808/9

Η εξέγερση του παπα-Θύμιου Βλαχάβα προκαλεί την εκδικητική μανία του Αλή Πασά στις μονές των Μετεώρων.

1786

Πασάς των Τρικάλων ορίζεται ο περιβόητος Αλή Πασάς, ο οποίος ασκεί σκληρή φορολογική πολιτική και καταπατά την περιουσία των μονών.

17ος-18ος αι.

Η αυξανόμενη οικονομική ανέχεια των μονών οδηγεί στη μείωση των μοναχών και στην ερήμωση πολλών από αυτές.

1881

Η Θεσσαλία προσαρτάται στο Ελληνικό κράτος.

1940-1944

Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι μονές των Μετεώρων γνωρίζουν μεγάλες καταστροφές.

1959-1970

Αναδιοργανώνεται ο μοναχισμός και επανδρώνονται οι μονές των Μετεώρων.

1988

Εγγραφή στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

Μορφές μέσα στους αιώνες

Στα Μετέωρα αναδείχτηκαν σημαντικές μορφές του ορθόδοξου μοναχισμού.

Έζησαν είτε ως ασκητές, απομονωμένοι σε δυσπρόσιτους βράχους, είτε στις οργανωμένες κοινόβιες μονές¹⁹, όπου ίδρυσαν λαμπρούς ναούς με εξαιρετες τοιχογραφίες.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΙ ΜΟΝΑΧΟΙ

4. Μεγάλο Μετέωρο. Ο άγιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης και ο όσιος Ιωάσαφ, 1522.

Ο όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης

(περ. 1302-1381) ίδρυσε γύρω στο 1340 τη μονή της Μεταμορφώσεως (Μεγάλο Μετέωρο), την πρώτη συστηματική μοναστική κοινότητα των Μετεώρων και θεωρείται ηγετική μορφή στην οργάνωση του μοναχικού βίου των Μετεώρων.

Ο όσιος Ιωάσαφ

έγινε μοναχός στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου εγκαταλείποντας τον τίτλο του δεσπότη²⁰. Θεωρείται ο δεύτερος κτήτορας της μονής, καθώς συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάδειξή της στη μεγαλύτερη μονή των Μετεώρων.

5. Μονή Βαρλαάμ. Οι αδελφοί Θεοφάνης και Νεκτάριος Αψαράδες. 1548.

Οι αδελφοί όσιοι Θεοφάνης και Νεκτάριος Αψαράδες,

από παλαιά και πλούσια οικογένεια των Ιωαννίνων, έφτασαν στα Μετέωρα το 1510/11. Το 1517/18 εγκαταστάθηκαν στο βράχο του Βαρλαάμ, όπου ίδρυσαν μία νέα μοναστική αδελφότητα²¹. Οι δύο όσιοι επιδόθηκαν στην κτηριακή συγκρότηση της μονής, που επρόκειτο να αναδειχθεί σε μία από τις σημαντικότερες των Μετεώρων.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ

Σπουδαίοι αγιογράφοι, επιδέξιοι γραφείς χειρογράφων, ξυλογλύπτες και άλλοι δημιουργοί έβαλαν την τέχνη και την έμπνευσή τους στην υπηρεσία της πίστης.

Ο Φράγ(χ)κος Κατελάνος

κορυφαίος αγιογράφος του 16ου αιώνα από τη Θήβα, θεωρείται ότι εργάστηκε το 1548 στο κατάγραφο με εξαιρετικές τοιχογραφίες καθολικό της μονής Βαρλαάμ.

6. Μονή Βαρλαάμ, καθολικό Αγίων Πάντων, η Προδοσία.

Ο μοναχός Νείλος Σταυράς

ήταν αξιόλογος κωδικογράφος²². Σε αυτόν αποδίδεται η συγγραφή του βίου του αγίου Αθανασίου του Μετεωρίτη στα τέλη του 14ου αιώνα.

Οι Μετσοβίτες «ταλιαδόροι» μαστρο-Κώστας και Δημήτρης²³

κατασκεύασαν το 1814 το εξαίρετο ξυλόγλυπτο τέμπλο του νεότερου καθολικού στη μονή Αγίου Στεφάνου. Η κατασκευή του κόστισε 1.000 γρόσια.

ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ...

Με τα Μετέωρα συνδέθηκαν και εκπρόσωποι της κοσμικής και εκκλησιαστικής εξουσίας που πρόσφεραν χορηγίες και προνόμια, φωτισμένοι διδάσκαλοι, περιηγητές, ιστοριοδίφες, καθώς και αγωνιστές εναντίον των Οθωμανών.

Η Μαρία Παλαιολογίνα στα πόδια της Θεοτόκου. Λεπτομέρεια διπτύχου, Μουσείο μονής Cuenca στην Ισπανία.

Η Μαρία Αγγελίνα Κομνηνή Δούκαινα Παλαιολογίνα Πρελιούμποβνα²¹

σύζυγος του δεσπότη της Ηπείρου Θωμά Πρελιούμποβιτς και αδελφή του οσίου Ιωάσαφ, ήταν μεγάλη ευεργέτιδα της μονής του Μεγάλου Μετεώρου. Στη μονή φυλάσσονται σήμερα δύο εικόνες με προσωπογραφίες της «βυζαντινής δέσποινας».

Ο πατριάρχης Κωνσταντινούπολης Ιερεμίας Α

(1522-1524, 1525-1546), εξέδωσε μία σειρά σιγιλίων υπέρ των μονών των Μετεώρων, κατοχυρώνοντας την κτηματική περιουσία και ανεξαρτησία τους, κατά τα πρότυπα των αγιορείτικων μονών²⁴.

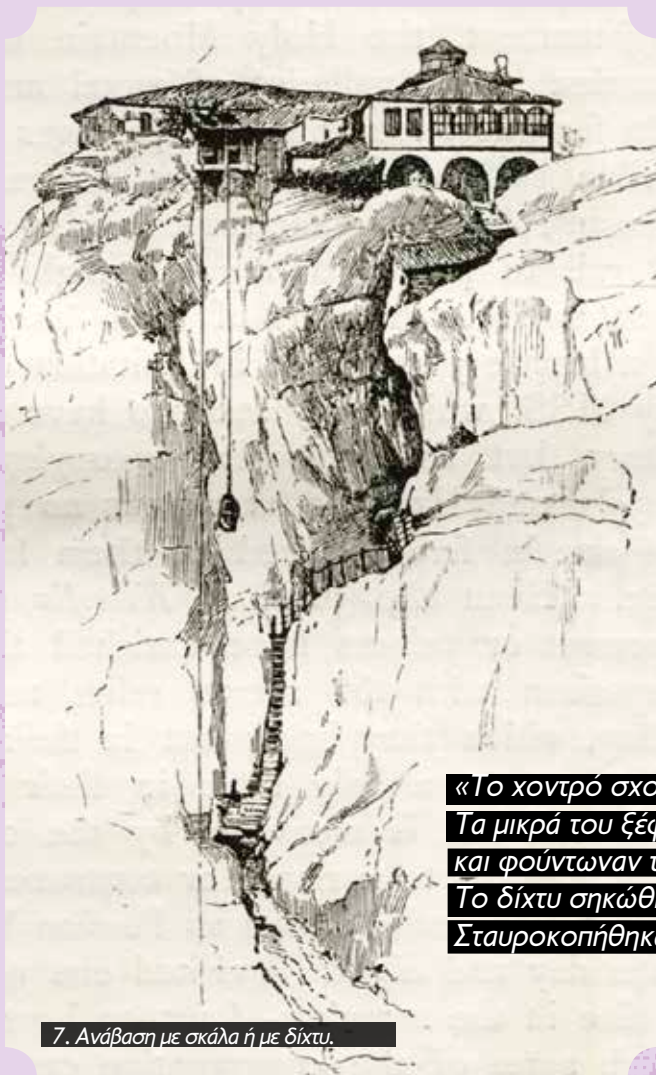

Ο παπά-Θύμιος Βλαχάβας

από την Καλαμπάκα, έγινε αρματολός και το 1808 οργάνωσε ανταρσία εναντίον του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, η οποία πατάχθηκε άγρια και ο ίδιος θανατώθηκε με φρικτό τρόπο.

Ένα μνημείο γεννιέται

Από τον 18ο αιώνα τα Μετέωρα επισκέπτονται τολμηροί περιηγητές, που με τις αφηγήσεις και τα σχέδιά τους αποτυπώνουν την ομορφιά του τοπίου, τα μοναστήρια και τη ζωή των μοναχών. Παράλληλα παραθέτουν πλούσιες γεωγραφικές, λαογραφικές και εθνολογικές πληροφορίες για την περιοχή.

7. Ανάβαση με σκάλα ή με δίχτυ.

Το 1782 ο μοναχός Παρθένιος φιλοτέχνησε μία χαλκογραφία της μονής Μεταμορφώσεως (Μεγάλο Μετέωρο), όπου απεικονίζονται τα συστήματα ανάβασης του 18ου αιώνα και οι γεωργικές ενασχολήσεις των μοναχών.

«Το χοντρό σχοινί κρεμόταν ακίνητο...
Τα μικρά του ξέφτια με γέμιζαν τρόμο
και φούντωναν τη φαντασία μου...
Το δίχτυ σηκώθηκε και μ'έσφιξε.
Σταυροκοπήθηκα και σφάλισα τα μάτια...»²⁵

ΔΥΣΚΟΛΗ ΑΝΑΒΑΣΗ

Οι περισσότεροι περιηγητές σχολιάζουν γλαφυρά την επίπονη ανάβαση στα μοναστήρια με ανεμόσκαλα ή μέσα σε δίχτυ με την βοήθεια χειροκίνητου μηχανισμού, το ονομαζόμενο βριζόνι.

«Η ανάβαση είχε κάτι το τρομερό...
Αιωρούμασταν τελείως στον αέρα,
κρεμασμένοι μόνο
από ένα λεπτό σχοινί»²⁶

Στα σχέδια του μοναχού περιηγητή Βασίλι Γρηγόροβιτς Μπάρσκι (1745) απεικονίζονται με λεπτομέρεια οι μετεωρίτικες μονές.

ΑΡΠΑΓΗ

Δυστυχώς μερικοί επισκέπτες λεηλάτησαν τους θησαυρούς των μονών. Κατά την περιοδεία του στον ελλαδικό χώρο (1643-1653) ο κύριος κληρικός Αθανάσιος ο Ρήτωρ «παπιστής, όμως καθ' Έλληνας ημφιεσμένος και υποκρινόμενος τον ορθόδοξον» εξαπάτησε τους μοναχούς των Μετεώρων και αφαίρεσε πολλά και πολύτιμα έγγραφα, τα οποία μετέφερε στο Παρίσι²⁷.

Για την προστασία των σπάνιων εγγράφων το 1882 το ελληνικό κράτος προχώρησε στη μεταφορά επιλεγμένων χειρογράφων στην Αθήνα²⁸.

ΜΙΑ ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ

Το απόκοσμο τοπίο και η ομορφιά των μοναστηριών προσελκύουν από νωρίς προσκυνητές, επισκέπτες, πρόσφατα και αναρριχητές, από όλον τον κόσμο.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, ο μοναχισμός στα Μετέωρα αρχίζει σταδιακά να γνωρίζει ανάπτυξη. Αντίστοιχα, οι επισκέπτες αυξάνονται σημαντικά, καθώς τη δεκαετία του 1920 χτίζονται σκάλες και γέφυρες και καταργείται σταδιακά το δίκτυ. Τη δεκαετία του 1940 κατασκευάζεται δρόμος για αυτοκίνητα που ενώνει την Καλαμπάκα με τα Μετέωρα, ενώ καταργείται και η απαγόρευση εισόδου στις μονές για τις γυναίκες (άβατο).

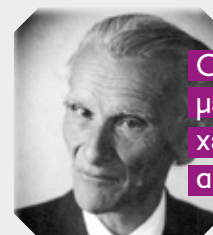
Ο γνωστός φωτογράφος Robert McCabe φωτογραφίζει νεαρός ακόμη τον πατέρα του, Charles, στα Μετέωρα, το 1961.

Αναρρίχηση στα Μετέωρα

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Η αρχιτεκτονική, ο μνημειακός πλούτος και τα σπάνια κειμήλια των μονών των Μετεώρων προσέλκυσαν από νωρίς κορυφαίους Έλληνες και ξένους βυζαντινολόγους. Στις αρχές του 20ού αιώνα, ο ακαδημαϊκός και καθηγητής Νίκος Α. Βένς κατέγραψε πρώτος συστηματικά τα χειρόγραφα και τα αρχεία των μονών. Τα Μετέωρα μελέτησε και ο καθηγητής Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, ο οποίος, μεταξύ άλλων, ολοκλήρωσε και την έκδοση των μετεωρίτικων χειρογράφων.

Ο βυζαντινολόγος Νίκος Α. Βένς μελέτησε και εξέδωσε πλήθος χειρογράφων και κειμηλίων, κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες.

Η ελληνική πολιτεία ήδη από το 1921 διασφάλισε την προστασία των Μετεωρίτικων μονών με την κήρυξή τους ως προέχοντα βυζαντινά μνημεία. Τη δεκαετία του 1960 ξεκίνησαν εκτεταμένες αναστηλωτικές εργασίες και οι μονές σήμερα έχουν αποκατασταθεί σχεδόν ολοκληρωτικά, ενώ έχει συντηρηθεί το μεγαλύτερο τμήμα των τοιχογραφιών τους²⁹. Την συντήρηση και ανάδειξη των Μετεώρων εποπτεύει η αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Δυνατά χέρια, κοφτερά μυαλά

Το ιδιαίτερο τοπίο των Μετεώρων καθορίζεται από τον μοναδικό συνδυασμό της άγριας φυσικής ομορφιάς και των έργων του ανθρώπου. Πάνω στους σχεδόν κάθετους βράχους, τα «αιωρούμενα» μοναστήρια οικοδομήθηκαν με μόχθο και καλαισθησία, αξιοποιώντας κάθε διαθέσιμη επιφάνεια του πλατώματος.

Στο παρελθόν λειτουργούσαν πάνω από 20 μονές και σκήτες. Σήμερα μόνο 6 μονές παραμένουν κατοικημένες, καθώς διαθέτουν όλα τα απαραίτητα κτήρια για την λειτουργία ενός μοναστικού συγκροτήματος: καθολικό, τράπεζα, μαγειρείο (μαγκικείο), κελιά και άλλα βοηθητικά κτίσματα.

Τα περισσότερα καθολικά των μονών στα Μετέωρα ακολουθούν τον λεγόμενο αθωνικό ή αγιορείτικο αρχιτεκτονικό τύπο³⁰, κατά τα πρότυπα του Αγίου Όρους.

Πιο πάνω απ'αυτόν τον βράχο υπήρχε ένας άλλος, που οι ντόπιοι τον ονόμαζαν Πλατύλιθο...Σ'αυτόν λοιπόν το βράχο ανέβηκε ο Αθανάσιος και διαπίστωσε ο ίδιος ότι η κατασκευή του ήταν κατάλληλη για ασκητικό κοιμητήριο· γιατί ήταν πολύ πιο ψηλός και υπερείχε από τους γύρω λίθους και είχε μεγάλη έκταση σε πλάτος και μήκος... και γενικότερα προσφερόταν από κάθε άποψη για την εγκατάσταση ασκητών.

Από το βίο του αγίου Αθανασίου,
μετάφραση Δ. Σοφιανός, σελ. 108-109

8. Η πολυώροφη μονή Βαρλαάμ μοιάζει με τη συνέχεια της κορυφής του στενού βράχου.

9. Η μονή Μεγάλου Μετεώρου αναπτύσσεται στο μεγάλο πλάτωμα.

10. Οι σκήτες μοιάζουν με αετοφωλιές στο βράχο.

11. Καθολικό μονής Μεγάλου Μετεώρου.

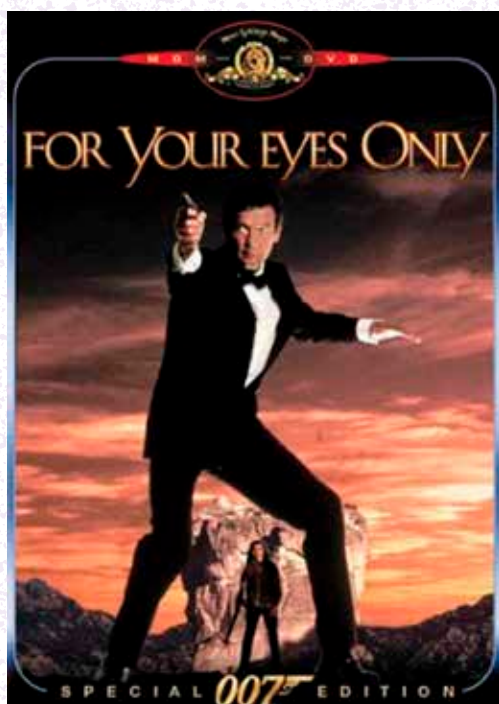
...με διαχρονική ακτινοβολία ★1

«Δάσος γιγαντωδών βράχων, στοιβών λίθων
ως οβελίσκων, απειλητικών πύργων,
κεκλιμένων, ή οικοδομών ηρειπωμένων
εκ της βάσεως.

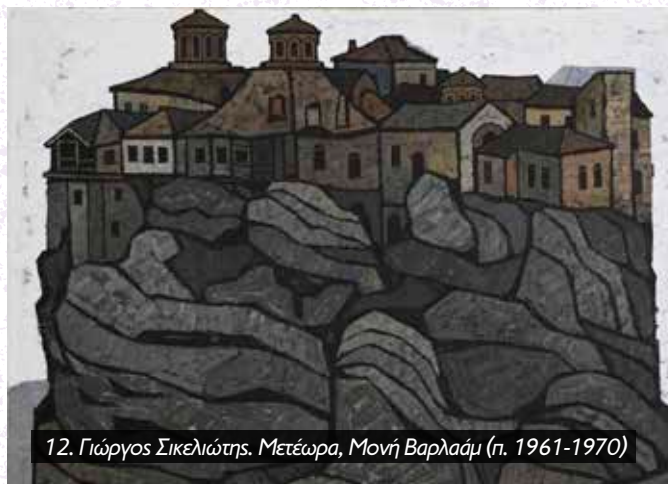
Léon Heuzey³¹, 1858

Πηγή έμπνευσης

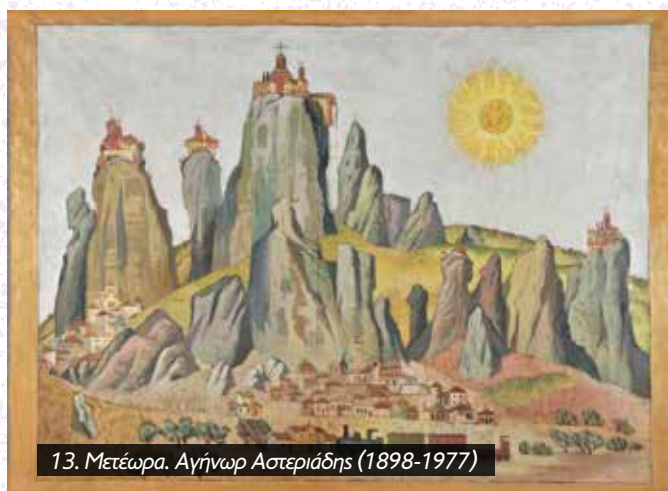
Το αρμονικό συνταίριασμα των βράχων με τα μοναστήρια αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες.

Οι τεράστιοι βράχοι των Μετεώρων ξεχωρίζουν σε πολλές δημοφιλείς ταινίες, όπως «Τζέιμς Μποντ, πράκτωρ 007: Για τα μάτια σου μόνο» (1981), «Ο πράκτορας μας στην Ελλάδα» (1980), «Ο Τεντέν και το μυστήριο του Χρυσόμαλλου Δέρατος» (1961), και «Το παιδί και το δελφίνι» (1957) με την Σοφία Λόρεν.

12. Γιώργος Σικελιώτης. Μετέωρα, Μονή Βαρλαάμ (π. 1961-1970)

13. Μετέωρα. Αγήνωρ Αστεριάδης (1898-1977)

Φώτης Κόντογλου, Τα Μετέωρα, 1923.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

«Μεγαλοφυούς χειρός έργον³³»

Στις μονές των Μετεώρων διατηρούνται σημαντικά τοιχογραφικά σύνολα, που απεικονίζουν την εξέλιξη της ζωγραφικής τέχνης από το 13ο μέχρι και το 18ο αιώνα. Ξεχωρίζουν ιδιαίτερα οι τοιχογραφίες του 16ου αιώνα που έχουν εκτελεστεί από τους πιο αξιόλογους ζωγράφους της εποχής, όπως τους κρητικούς Θεοφάνη και Τζώρτζη (ή Ζώρζη), και από ελλαδίτες ζωγράφους, όπως τον Φράγκο Κατελάνο και τους αδερφούς Γεώργιο και Φράγκο Κονταρή. Τα έργα τους αντιπροσωπεύουν τις δύο διαφορετικές κυρίαρχες καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής.

Το έργο των ελλαδιτών ζωγράφων αποπνέει εκφραστική αμεσότητα, αφηγηματική ορμή και δυναμική κίνηση. Η εικονογραφία έχει συχνά ιστορικό και διδακτικό χαρακτήρα.

Παλιό καθολικό μονής Μεγάλου Μετεώρου, Η Σταύρωση, 1483.

Νέο καθολικό μονής Μεγάλου Μετεώρου, Ο Χριστός ελκόμενος στο σταυρό, 1522.
Ανωνύμου, ίσως έργο του ζωγράφου Τζώρτζη.

Καθολικό μονής Βαρλαάμ, Λεπτομέρεια από τη Σταύρωση, με το διαμοιρασμό των ιματίων του Ιησού, 1548, έργο πιθανόν του Φράγκου Κατελάνου.

«Να περιγράψω τους θαυμαστά «ιστορημένους» ναούς του Μετεώρου και του Βαρλαάμ; Πώς γίνεται η πέννα ν' αποδώσει στο χαρτί έναν ζωγραφικό πίνακα; Έχω μονάχα να ειπώ πως οι ζωγράφοι που στόλισαν τους ναούς με τοιχογραφίες ήσαν μεγάλοι καλλιτέχνες, οιστρηλατημένοι με πίστη διπλή: πίστη στον Θεό που υμνούσαν με την τέχνη τους. Πίστη στην τέχνη τους που υμνούσε τον Θεό. Ναι, θαυμαστά επιτεύγματα πίστεως οι δύο μεγάλοι ναοί, του Μετεώρου και του Βαρλαάμ, διακοσμημένοι από ζωγράφο μεγαλοφυή. Δεν ξέρω, δεν είμαι αρμόδιος. Αλλά την αισθητική συγκίνηση που μου χάρισε ο ανώνυμος ζωγράφος της εκκλησίτσας του Βαρλαάμ, δεν μου την προκάλεσε ο Μικελάντζελο στην Καπέλα Σιξτίνα...»

Μ. Καραγάτσης, Οδοιπορικό στα Μετέωρα (1957)³²

Νάρθηκας καθολικού μονής Βαρλαάμ, Ο άγιος Σισώης μπροστά στον τάφο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, έργο των Γεωργίου και Φράγκου Κονταρή, 1566. Στην επιγραφή αναφέρεται ότι αντικρύζοντας το σκελετό του άλλοτε ένδοξου βασιλιά ο μοναχός Σισώης θρηνεί για τη ματαιότητα των εγκοσμίων.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★2

Καθολικό μονής Αγίου
Νικολάου Αναπαυσά,
Ο άγιος Ιάκωβος
ο Πέρσης, 1527.

Ένας μεγάλος ζωγράφος

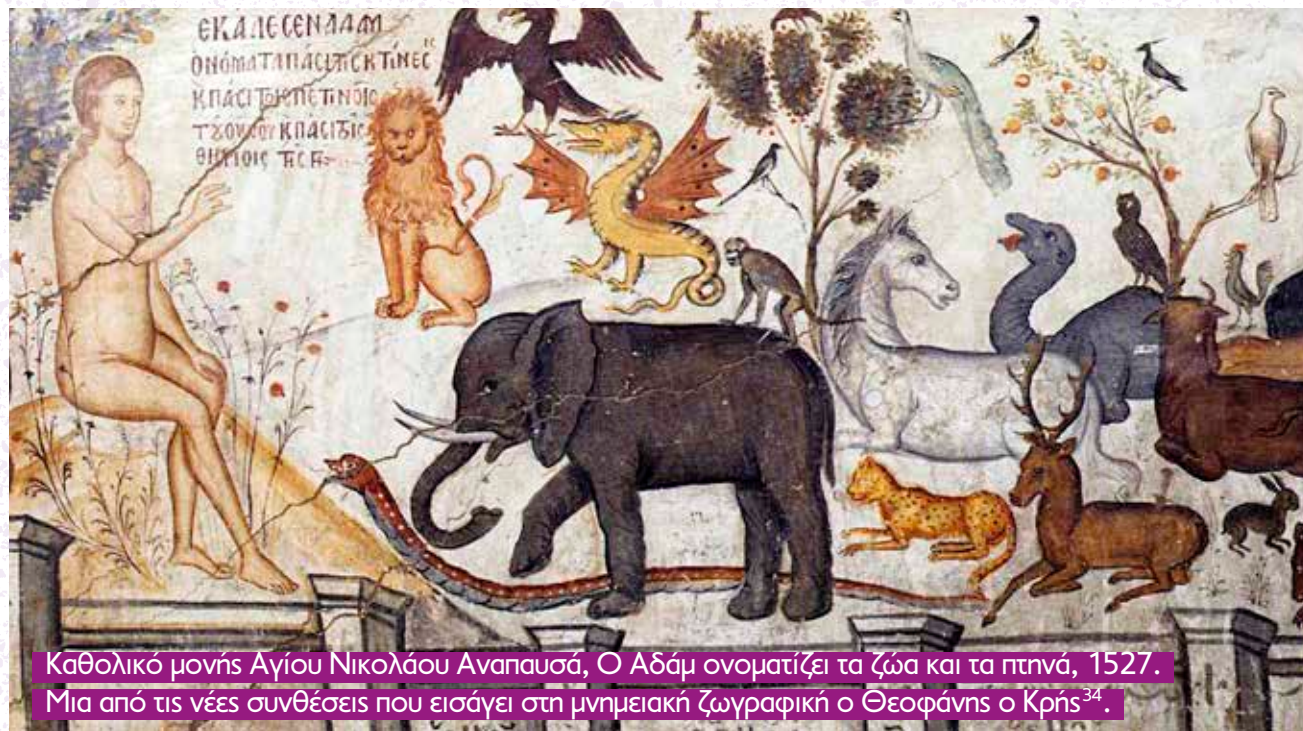
Ο ζωγράφος Θεοφάνης Στρελίτζας Μπαθάς από την Κρήτη είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος της Κρητικής Σχολής, η οποία θα κυριαρχήσει στους επόμενους αιώνες στην ορθόδοξη ζωγραφική. Η αρχή της σταδιοδρομίας του εντοπίζεται στις τοιχογραφίες του καθολικού της μονής του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά (1527), ενώ η λαμπρή πορεία του συνεχίζεται στο Άγιον Όρος.

Οι συνθέσεις του χαρακτηρίζονται από ευρυθμία, πνευματικότητα, δογματική ευπρέπεια και κλασική ηρεμία.

Το 1932 ο σπουδαίος ζωγράφος Φώτης Κόντογλου επισκέφθηκε τα Μετέωρα με τον τότε μαθητή του Γιάννη Τσαρούχη—και οι δύο κύριοι εκφραστές της λεγόμενης γενιάς του '30—, για να φιλοτεχνήσουν αντίγραφα των τοιχογραφιών για λογαριασμό του Βυζαντινού Μουσείου της Αθήνας.

Ο Φώτης Κόντογλου και ο Γιάννης Τσαρούχης
ως δόκιμοι μοναχοί, επιδεικνύουν τα έργα τους.

Καθολικό μονής Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, Ο Αδάμ ονοματίζει τα ζώα και τα πτηνά, 1527.
Μια από τις νέες συνθέσεις που εισάγει στη μνημειακή ζωγραφική ο Θεοφάνης ο Κρής³⁴.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Ο μοναχικός βίος

Οι δύσκολες καθημερινές συνθήκες διαβίωσης των μοναχών στους απόκρημνους βράχους των Μετεώρων συνοδεύονταν από διάφορες δραστηριότητες που τους εξασφάλιζαν τα απαραίτητα για τη διαβίωσή τους, όπως τη δημιουργία εργόχειρων (καλάθια, κ.ά.), τη μελισσοκομία, την αμπελουργία και την καλλιέργεια μικρών αγρόκηπων.

Οι ασχολίες που αναλαμβάνουν σήμερα οι μοναχοί και οι μοναχές των Μετεώρων είναι παρόμοιες και περιλαμβάνουν επίσης την χρυσοκεντηπική, τη μικρογραφία, την κατασκευή κεριού, θυμιαμάτων και εικονιδίων.

«τοis δε γε σφριγώσι νέοis σκαπάνas
επέταξε φέρειν και την γην εργάζεσθαι, ίνα
αυτοί μεν εκ του καρπού των πονων αυτών
τρέφωntαι και τοis ενδεέσι
χορηγώσι σώμασι.»

Βίος οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη

Μοναχός των Μετεώρων ράβει.
Φωτογραφία του γαλλικού
στρατού, 1917.

Μαγειρεία στα Μετέωρα.

Στην τοιχογραφία «Κοίμηση του Εφραίμ του Σύρου», έργο του Θεοφάνη του Κρητός στο καθολικό της μονής αγίου Νικολάου Αναπαυσά (1527), εικονίζονται πολλές χαρακτηριστικές σκηνές του μοναστικού βίου, όπως η προσευχή, η μελέτη και η παράδοση τροφίμων σε στυλίτη μοναχό.

15. Στις μονές Μεγάλου Μετεώρου και Βαρλαάμ το βρίζονι—σύστημα ανάβασης με σκοινί και δίχτυ—στεγαζόταν σε πύργο.

16. Η εγκαταλελειμμένη μονή Αγίου Νικολάου Μπαντόβα χτισμένη μέσα στο βράχο και οι σκήτες Γρηγορίου και Αντωνίου.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★3

Μπροστά στη θέα αυτών των ανεπανάληπτων φυσικών καλλονών δεν ήταν δυνατό να μιλάμε για οτιδήποτε. Ένιωθα την ανάγκη να σιωπώ.

Ν' απολαμβάνω μέσα στη σιγή την ομορφιά της φύσεως. Να παρατείνω όσο γινόταν περισσότερο αυτή την πνευματική τέρψη. Την τέρψη που δεν μπορεί κανείς να γευθή πουθενά αλλού στον κόσμο. Μόνο στα Μετέωρα...

Αρχιμανδρίτης Πορφύριος Ουσπένσκυ,
μέσα 19ου αιώνα³⁵

Στον Άν Γιώργη τον «Μαντηλά»

Κάθε χρόνο ανήμερα της εορτής του Αγίου Γεωργίου αναβιώνει στο Καστράκι Καλαμπάκας το έθιμο των μαντηλιών³⁶, στο ερειπωμένο σπηλαιώδες ερημητήριο του Αγίου Γεωργίου του Μαντηλά, σε ύψος περίπου 20 μ. από τη γη. Εκεί νέοι ζωσμένοι με εκατοντάδες μαντήλια-τάματα πιστών-, αναρριχώνται στο βράχο, για να κρεμάσουν μαντήλια και να πάρουν τα περσινά, τα οποία μοιράζουν ως φυλαχτό στους προσκυνητές που παρακολουθούν την επικίνδυνη ανάβαση.

Ανάβαση στο βράχο του
Αη Γιώργη Μαντηλά.

Μια πόλη στη σκιά των Μετεώρων

Η περιοχή των Μετεώρων γνωρίζει τα τελευταία χρόνια μεγάλη τουριστική ανάπτυξη, καθώς τα ανακαινισμένα μοναστήρια και οι μικρές μουσειακές συλλογές τους δέχονται πλήθος επισκεπτών. Μεγάλη ανάπτυξη γνωρίζει και η πόλη της Καλαμπάκας, ως ενδιαμέσος σταθμός. Εκεί λειτουργεί από το 1964 η μοναδική στην Ελλάδα Σχολή Ξυλογλυπτικής, καθώς και πολλά αξιόλογα μουσεία.

Τουρίστες από όλο τον κόσμο συνδυάζουν την επίσκεψη των ιστορικών μοναστηριακών συγκροτημάτων με ποικίλες άλλες δραστηριότητες στο μοναδικό περιβάλλον, όπως φωτογράφιση, πεζοπορία, αναρρίχηση, ορειβασία κ.ά.

Σκευοφυλάκιο μονής Βαρλαάμ.

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας-Μουσείο Μανιταριών στην Καλαμπάκα.

Παλαιό Μαγειρείο στη μονή Μεγάλου Μετεώρου.

Μουσείο Ελληνικής Παιδείας στην Καλαμπάκα.

Μνημειώδεις διάλογοι

ΕΛΛΑΔΑ

Άγιον Όρος

Η μεγαλύτερη μοναστική κοινότητα του ελλαδικού χώρου είναι ένα από τα λαμπρότερα πνευματικά και καλλιτεχνικά κέντρα της ορθοδοξίας.

ΕΛΛΑΔΑ

Ιερά Μονή Αγ. Βησσαρίωνος Δουσίκου

Σε απόσταση 25 χλμ. από τα Τρίκαλα, ιδρύθηκε μεταξύ των ετών 1527-1535, παράλληλα με την περίοδο ακμής των Μετωρών. Το καθολικό είναι κτισμένο στον αθωνικό τύπο και οι τοιχογραφίες του είναι έργο του ζωγράφου Τζώρτζη.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
& ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ!

ΤΟΥΡΚΙΑ

Εθνικό Πάρκο Γκιόρεμε

Οι βυζαντινοί ναοί, λαξευμένοι στο μαλακό βράχο της Καππαδοκίας, διατηρούν εξαιρετικές τοιχογραφίες και μαρτυρούν τη διάδοση του χριστιανισμού στην περιοχή αυτή.

ΚΙΝΑ

Γουλινγκγιουάν

Οι εντυπωσιακοί βραχώδεις σχηματισμοί από ψαμμίτη φτάνουν σε ύψος εκατοντάδων μέτρων.

Ένα μήνυμα του σήμερα...

Η «ἐπί γῆς εἰρήνη»

Στις φοβερές συνέπειες των πολέμων περιλαμβάνονται και οι καταστροφές στα μνημεία των εμπλεκόμενων πλευρών. Οι μονές των Μετεώρων κατάφεραν να επιβιώσουν παρά τις συχνές λεηλασίες και καταστροφές. Ειδικά από τα τέλη του 18ου αιώνα και εξής οι αλληπάλληλες ληστρικές επιδρομές και πολεμικές συγκρούσεις οδήγησαν τις μετεωρίτικες μονές σε δεινή κατάσταση, ακόμη και σε ερήμωση³⁷, ενώ συχνή ήταν η διαρπαγή πολύτιμων αφιερωμάτων από τα σκευοφυλάκια των μονών.

Πάραυτα, οι μονές προσέφεραν συχνά καταφύγιο στους κατατρεγμένους πληθυσμούς των γύρω περιοχών, με τους ίδιους τους μοναχούς να παίζουν επιπρόσθετα πρωταγωνιστικό ρόλο σε ένοπλες συγκρούσεις.

Ακόμη και σήμερα οι μοναχοί και οι μοναχές των μετεωρίτικων μοναστηριών διάγουν λιτό βίο, αποτελούν τους πνευματικούς φύλακες του τόπου και προσεύχονται αδιάλειπτα «*υπέρ της ειρήνης του σύμπαντος κόσμου*»³⁸, που παραμένει ένα από τα μεγαλύτερα ζητούμενα της σύγχρονης εποχής.

Τα «αιωρούμενα» μοναστήρια στην κορυφή των βράχων.

...για ένα καλύτερο αύριο!

Στόχοι 2030 >

16 ΕΙΡΗΝΗ,
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
ΚΑΙ ΙΣΧΥΡΟΙ
ΘΕΣΜΟΙ

Προάγουμε ειρηνικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, παρέχουμε πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδομούμε αποτελεσματικούς, υπεύθυνους και συμμετοχικούς θεσμούς σε όλα τα επίπεδα.

σημειώσεις

1. Κήρυξη των Μετεώρων ως Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) το 1967, Ένταξη κατόπιν στο ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο προστασίας Natura 2000, που προστατεύει σημαντικούς οικοτόπους.

2. Η «Σωκράτους Ακαδημία εν Μετεώρῳ» ιδρύθηκε στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου (1550-1558) και λειτούργησε επί τουρκοκρατίας στη Θεσσαλία. Αργότερα, το 1893 ιδρύθηκε και η «Κωνσταντίνος Σχολή» από τον ηγούμενο της μονής του Αγίου Στεφάνου, Κωνσταντίνου.

3. Η Καλαμπάκα είναι χτισμένη στις ριζές των Μετεώρων και στην αριστερή όχθη του Πηνειού. Κατά την αρχαιότητα η πόλη ονομαζόταν *Αιγίνιο* και στους βυζαντινούς χρόνους *Σταγός*. Το σημερινό όνομα έχει τουρκική προέλευση και σημαίνει «ισχυρό φρούριο».

4. Το Σπήλαιο της Θεόπετρας βρίσκεται περίπου 4 χλμ. νότια της Καλαμπάκας, απέναντι από τα Μετέωρα. Σε αυτό έχουν βρεθεί σημαντικά στοιχεία για τη συστηματική χρήση του από τον άνθρωπο 130.000 πριν από σήμερα μέχρι το 4000 π.Χ., όπως ταφές, εργαλεία, αγγεία και κοσμήματα, καθώς και περιήψη αποτυπώματα ανθρώπινων πελμάτων.

5. Η ιστορία μας είναι εμπνευσμένη από τον διαπρεπή Γάλλο αρχαιολόγο Λεόν Εζέ (Léon Heuzey, 1831-1922), ο οποίος επισκέφτηκε τη Θεσσαλία και τα Μετέωρα το 1858. Στο ογκώδες έργο του «*Excursion dans la Thessalie turque en 1858*» παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή στην τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία. Στις μετεωρίτικες μονές ανέγραψε ορισμένα άγνωστα ως τότε σημαντικά έγγραφα. Βλ. Χριστίνα Πολέζε, *Περιηγητές στη Λάρισα*, 2006, 42, 248-263.

6. Κοίμηση της Θεοτόκου: τρίκλιτη φυλόστεγη βασιλική που απολήγει σε τρεις κόγχες ανατολικά. Ιδρύθηκε γύρω στο 1000 μ.Χ. και ήταν η έδρα του επισκόπου των Σταγών. Εσωτερικά ο ναός είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες που έγιναν στα τέλη 11ου–αρχές 12ου αι. και αργότερα, το 1573, όταν έγιναν εκτεταμένες επισκευές. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του νάρθηκα χρονολογείται στον 18ο αιώνα.

7. Ο βράχος της μονής του Αγίου Στεφάνου κατοικήθηκε από μοναχούς στα τέλη του 12ου αι. Ως πρώτος ιδρυτής της μονής, κατά το έτος 1191/2, αναφέρεται ο όσιος ασκητής Ιερεμίας. Η κτηριακή συγκρότηση της ανδρικής μονής που ιδρύθηκε το 14ο αι. ολοκληρώθηκε στο 15ο και 16ο αι. Το παλιό καθολικό ιδρύθηκε τον 15ο αι. και ανακαινίστηκε από τον μοναχό Φιλόθεο. Το νέο καθολικό χτίστηκε το 1798. Σήμερα λειτουργεί ως γυναικείο μοναστήρι.

8. Η μονή Αγίας Τριάδας κατά την παράδοση πρωτοκτίστηκε το 1488 από έναν μοναχό με το όνομα Δομέτιος. Οι πηγές όμως μαρτυρούν την ύπαρξη της ήδη από το 1362. Η αρχαιότερη οικοδομική φάση της μονής αντιπροσωπεύεται από το καθολικό που κτίστηκε το 1475/6.

9. Η μονή Ρουσάνου ή Αρσάνη ιδρύθηκε στα μέσα του 16ου αιώνα και διακοσμήθηκε το 1560. Αρχικά ήταν ανδρικό μοναστήρι, αλλά σήμερα είναι γυναικείο.

10. Το σήμαντρο είναι μεταλλικό έλασμα και το τάλαντο είναι ξύλινο. Είναι κρουστά όργανα προγενέστερα της καμπάνας που καλούν τους μοναχούς στις λατρευτικές συνάξεις.

11. Η ανδρική μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά ξεχωρίζει για το σχεδιασμό της, με αλληπάλληλους ορόφους. Το όνομα της μόνης πιθανόν οφείλεται σε κάποιον ασκητή του 14ου αιώνα. Το καθολικό της αγιογραφήθηκε από τον Κρητικό ζωγράφο Θεοφάνη Στρελίτσα το 1527.

12. Η μονή Βαρλαάμ είναι ανδρικό μοναστήρι στην κορυφή απότομου βράχου. Ιδρύθηκε στις αρχές του 16ου αιώνα, αλλά πήρε το όνομά της από τον ασκητή Βαρ-

λαάμ, που εγκαταστάθηκε στον βράχο τον 14ο αιώνα. Είναι γνωστή για το σημαντικό αρχείο που διατηρεί. Το καθολικό της χρονολογείται από το 1541.

13. Η μονή του Μεγάλου Μετεώρου ή αλλιώς της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος ιδρύθηκε από τον Αθανάσιο τον Μετεωρίτη στα μέσα του 14ου αιώνα στον Πλατύ Λίθο, τον μεγαλύτερο σε έκταση βράχο, με υψόμετρο περίπου 600 μέτρα. Το καθολικό της, ο Ναός της Μεταμορφώσεως, είναι ένας από τους μεγαλοπρεπέστερους ναούς της Ελλάδας. Το Ιερό Βήμα διατηρεί νωπογραφίες του έτους 1483. Το 1544/5 κατασκευάστηκε νέο καθολικό, αφιερωμένο στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος, ενσωματώνοντας το προηγούμενο ως ιερό βήμα. Τον 16ο αιώνα λειτούργησε εδώ Σχολή Γραμμάτων και εργαστήριο αντιγραφής κωδίκων.

14. Διακονίες: οι διάφορες εργασίες που εκτελούν οι μοναχοί και οι μοναχές κατά τη διάρκεια της ημέρας στα κοινοβιακά μοναστήρια.

15. Βαγεναρείο: Το κελάρι που αποθηκεύονταν τα μεγάλα βαρέλια κρασιού και νερού, τα βαγένια ή βαένια. Στη μονή Βαρλαάμ το παλιό βαένι, ο «παπιούς», όπως το αποκαλούν οι μοναχοί, έχει διάμετρο 2,5 μ., μήκος 6 μ. και χωρητικότητα 12.000 λίτρα.

16. Τράπεζα: ο χώρος που γευματίζουν οι μοναχοί. Η περιγραφή ενός πλούσιου γεύματος στη μονή Αγίου Στεφάνου, με σούπα με χορταρικά και μπόλικο γλυκάνισο, φιλοκομμένο κρέας τυλιγμένο σε αμπελόφυλλα, κρύο ψητό αρνί, σαλάτα με άγρια ραδίκια και μαλακό γίδινο τυρί σώζεται στις σημειώσεις της Μαρίας-Αννας ντε Μποβέ που επισκέφτηκε τα Μετέωρα λίγο μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896.

17. Η μονή της Υπαπαντής, μετόχι της μονής του Μεγάλου Μετεώρου, δεν λειτουργεί σήμερα, ωστόσο το 2000 ολοκληρώθηκε η κτηριακή αναστήλωση και η συντήρηση των τοιχογραφιών. Αποτελεί ένα από τα παλαιότερα μοναστήρια των Μετεώρων, καθώς ιδρύθηκε το 1366/7 από τον ιερομόναχο Νείλο, μεγάλη ασκητική προσωπικότητα του μετεωρίτικου μοναχισμού.

18. Ο Edward Lear ήταν άγγλος συγγραφέας και ζωγράφος-τοπιογράφος (1812-1888). Ταξίδεψε πολύ και συνέγραψε τις εντυπώσεις του σε ταξιδιωτικά ημερολόγια. Βλ. Παρασκευή Παπαβασιλείου, 'Edward Lear: ένας τοπιογράφος στη Θεσσαλία του 1849, Τρικαλινά, 20 (2000), σελ. 313-325.

19. Στην κοινοβιακή μονή η διοίκηση ασκείται από τον ηγούμενο και το ηγουμενοσυμβούλιο. Οι μοναχοί ακολουθούν κοινό πρόγραμμα, τρώνε όλοι μαζί, διαμένουν στη μονή και συμμετέχουν στις καθημερινές εργασίες-διακονήματα-της μονής.

20. Ο κατά κόσμον Ιωάννης, γύρω στο 1370, δύο χρόνια περίπου πριν γίνει μοναχός και λάβει το όνομα Ιωάσαφ, είχε διαδεχτεί στην εξουσία τον πατέρα του, τον Σέρβο ηγεμόνα της Θεσσαλίας, Συμεών Ούρεση (Uros) Παλαιολόγο (1359-1370).

21. Όταν ανέβηκαν στο βράχο ο Θεοφάνης και ο Νεκτάριος, διατηρούνταν ακόμη τα κατάλοιπα του ναού των Τριών Ιεραρχών και άλλων κτισμάτων που είχαν αναγερθεί από το μοναχό Βαρλαάμ, τον πρώτο ασκητή που είχε εγκατασταθεί εκεί στα μέσα του 14ου αιώνα.

22. Κωδικογράφος: γραφέας και αντιγραφείς χειρογράφων. Στα Μετέωρα λειτουργούσε βιβλιογραφικό εργαστήριο στην μονή της Υψηλοτέρας. Διατηρούνται 11 ευνοπάγραφοι κώδικες του μοναχού Νείλου, ενώ του αποδίδονται άλλοι 8 κώδικες βάσει του ύφους. Τα χειρόγραφα της μονής Υψηλοτέρας φυλάσσονται σήμερα στη μονή Μεγάλου Μετεώρου.

23. Στον ξυλογλύπτη Κώστα αποδίδεται πιθανότατα και το ξυλόγλυπτο τέμπλο του καθολικού της μονής Μεγάλου Μετεώρου (1791).

24. Μετά την πτώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας το 1453, οι ηγούμενοι των

μονών απευθύνονταν στον Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, για να επικυρώσει με σιγίλλιο τα περιουσιακά τους στοιχεία και άλλα προνόμια.

25. Αρχιμ. Τιμ. Σακκάς, *Τα Μετέωρα στα μέσα του ΙΘ' αιώνα, όπως τα είδε ο Ρώσος περιηγητής αρχιμ. Πορφύριος Ουσπένσκυ, Πρακτικά Πανελληνίου Μοναστικού Συνεδρίου*, 18-20 Απριλίου 1990, Αγία Μετέωρα 1990, 360-362.

26. Henry Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia, during the years 1812 and 1813*, Λονδίνο 1815, σελ. 236.

27. Βλ. Δ. Σοφιανός, *Ιστορική επισκόπηση*, σελ. 36. Τα χειρόγραφα αυτά βρίσκονται πλέον στην Εθνική Βιβλιοθήκη του Παρισιού.

28. Το 1882, μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό κράτος, η κυβέρνηση επιχείρησε να μεταφέρει στην Αθήνα τα χειρόγραφα των μετεωρικών και άλλων θεσσαλικών μονών. Μετά από μεγάλη αντίδραση των μοναχών και των κατοίκων τα έγγραφα παρέμειναν στα Μετέωρα. Ωστόσο μεταφέρθηκαν τότε στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας 104 σημαντικά χειρόγραφα.

29. Λειτουργούν οι μονές Μεγάλου Μετεώρου, Βαρλαάμ, Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, Αγίας Τριάδας, Ρουσάνου και Αγίου Στεφάνου, εκ των οποίων οι δύο τελευταίες είναι γυναικείες. Επίσης έχουν αναστηλωθεί οι ερειπωμένες μονές του Αγίου Νικολάου Μπάντοβα ή Κοφινά και της Υπαπαντής.

30. Οι μοναχοί των Μετεώρων διατηρούσαν στενούς δεσμούς με το Άγιον Όρος και τον αθωνικό τύπο ναού ακολουθούν τα καθολικά των μονών Ρουσάνου, Βαρλαάμ, Μεγάλου Μετεώρου και Αγίου Στεφάνου. Πρόκειται για σύνθετους σταυροειδείς εγγεγραμμένους με τρούλο ναούς, η εγκάρσια κεραία των οποίων απολήγει σε κόγχες, τους λεγόμενους χορούς, όπου στέκονταν οι ομάδες των ψαλτών.

31. Βλ. σημ. 5.

32. Μ. Καραγάτσης, *Οδοιπορικό στα Μετέωρα, Εικόνες*, τεύχος 93 (5-11 Αυγούστου 1957), σελ. 12-17.

33. Η φράση αναφέρεται στον ζωγράφο Θεοφάνη από την Κρήτη. Βλ. απόσπασμα από συνέντευξη του καθηγητή ΑΠΘ Ευθύμιο Τσιγαρίδα <https://www.kathimerini.gr/culture/arts/876093/megalofyoyos-cheiros-ergon-gia-tin-aioniotita/>. Βλ. επίσης, Ευθύμιος Τσιγαρίδας, *Θεοφάνης ο Κρns*, 2016.

34. Γένεσις 2,20 «*Κι ο Αδάμ έδωσε ονόματα σε όλα τα ζώα, στα πτηνά του ουρανού και στα άγρια θηρία*».

35. Βλ. σημ. 25.

36. Λέγεται ότι την εποχή της τουρκοκρατίας ένας τούρκος στρατιώτης έπεσε αναίσθητος κάτω από το ερημητήριο. Η γυναίκα του αγά πρόσφερε το μαντήλι της στον άγιο Γεώργιο για να τον σώσει και ο Τούρκος σκώθηκε υγιής. Από τότε κάθε χρόνο κρεμιούνται καινούργια μαντήλια στο μοναστήρι. Πηγή <https://www.infotouristmeteora.gr/1-μ-αγιου-γεωργιου-μανδηλα/>

37. Η μονή Αγίου Δημητρίου ισοπεδώθηκε από τους Τούρκους το 1809. Μεγάλες καταστροφές προκάλεσαν οι επιδρομές του Αλή Πασά (αρχές 19ου αι.), οι συγκρούσεις κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821, οι εξεγέρσεις μέχρι την οριστική προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος το 1881, αλλά και οι συγκρούσεις κατά τον Α΄ και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στη μονή Μεγάλου Μετεώρου εκτίθεται πλούσιο σχετικό υλικό στις αίθουσες «Κωνσταντίνος Μαντζάνης» (Ιστορικό Μουσείο) και «Νικηφόρος Κορίννης» (Ιστορικές Λιθογραφίες).

38. Βλ. *Ευχολόγιον το Μέγα της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, εκδ. Παπαδημητρίου, Αθήνα 2014.

βιβλιογραφία

Αγορίτσας Δ.Κ., *Βίος και πολιτεία των οσίων Νεκταρίου και Θεοφάνους των Αμαράδων κτιτόρων της Ιεράς μονής Βαρλαάμ: Βίος-Διαθήκων Γράμμα-Εγκωμιαστικά Κείμενα*, Μετέωρα 2018.

Αγορίτσας Δ.Κ., «Μετεώρα: Από τη Σκήπη των Σταγών στον οργανωμένο κοινοβιακό βίο. Παράδοση και εξέλιξη», *Βυζαντινά* 36 (2018), 33-66.

Βαφειάδης Κ.Μ., *Η μονή του Αγίου και Μεγάλου Μετεώρου: Ιστορία-Προσωπογραφία-Βίος πνευματικός επί τη βάσει των γραπτών και αρχαιολογικών μαρτυριών (12ος-20ος αι.)*, Μετέωρα 2019.

Βαφειάδης Κ.Μ., «Τα μοναστήρια της Θεσσαλίας ως σωφρονιστικά και ψυχιατρικά καταστήματα: Η περίπτωση της μονής του Μεγ. Μετεώρου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 76 (2019), 33-40.

Γκιολές Ν., «Ερμηνευτική προσέγγιση του εικονογραφικού προγράμματος του νάρθηκα της μονής του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά στα Μετέωρα», στο *Αρχονταρίκι: Αφιέρωμα στον Ευθύμιο Ν. Τσιγαρίδα*, Αθήνα 2021, 127-139.

Καραμαλωναίος Β. (επιμ.), Νίκος Βένς, ο σοφός της λεπτομέρειας, Αθήνα 2018.

Μαντζανά Κρ. - Κ. Τσόδουλος, «Η 'παρουσία' μίας βυζαντινής δέσποινας της Ηπείρου στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου», στο Γ. Παπαγεωργίου-Κ.Θ. Πέτσιος (επιμ.), *Πρακτικά Α' Πανεπιστημιακού Συνεδρίου «Ιστορία-Λογιστική»:* *Η Ηπειρος και τα Ιωάννινα από το 1430 έως το 1913, Ιωάννινα, 28 Φεβρουαρίου-3 Μαρτίου 2013*, Ιωάννινα 2015, 451-480.

Νικονάνος Ν., *Μετεώρα: Τα μοναστήρια και η ιστορία τους*, Αθήνα 1987 (1η έκδ.).

Σαμπανίκου Εύ.Δ., *Ο ζωγραφικός διάκοσμος του παρεκκλησίου των Τριών Ιεραρχών της μονής Βαρλαάμ στα Μετέωρα (1637)* [Φιλολογικός, Ιστορικός, Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων, Κείμενα και Μελέτες 10], Τρίκαλα 1997.

Σοφινός Δ.Ζ., *Μετεώρα: Οδοιπορικό*, Μετέωρα 1990.

Σοφινός Δ.Ζ., «Τα ξυλόγλυπτα τέμπλα των μετωρικών μονών Μεγάλου Μετεώρου (1791) και Αγίου Στεφάνου (1814), έργα Μετσοβιτών μαστόρων», στο Τρ.Δ. Παπαζήσης (επιμ.), *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Μετσοβιτικών Σπουδών, Μέτσοβο 28-30 Ιουνίου 1991*, Αθήνα 1993, 173-215.

Σοφινός Δ.Ζ., «Γραφείς και βιβλιογραφικά εργαστήρια των μονών των Μετεώρων (15ος-16ος αι.)», στο Σ. Πατούρα (επιμ.), *Η ελληνική γραφή κατά τους 15ο και 16ο αιώνες*, Αθήνα 2000, 323-347.

Σοφινός Δ.Ζ.-Ευ.Ν. Τσιγαρίδας, *Άγια Μετέωρα. Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά: Ιστορία-Τέχνη/Holy Meteora. The Holy Monastery of St. Nikolaos Anapafsas: History and Art*, Τρίκαλα 2003.

Σοφινός Δ.Ζ.-Γ. Γαλάβαρης, *Τα εικονογραφημένα χειρόγραφα των μονών των Μετεώρων*, 2 τόμ., Αθήνα 2007.

Σοφινός Δ.Ζ.-Λ. Δεριζιώτης, *Η ιερά μονή της Υπαπαντής των Μετεώρων, δεύτερο μισό του 14ου αιώνα: Προσκυνητάριο-Ιστορία και τέχνη*, Αθήνα 2011.

Τσιγαρίδας Ευ. Ν., *Θεοφάνης ο Κρης: Κορυφαίος ζωγράφος του 16ου αιώνα/Theophanes the Cretan: the foremost Painter of the 16th century*, Θεσσαλονίκη 2016.

Χατζηδάκης Μ.-Δ. Σοφινός, *Το Μεγάλο Μετέωρο: Ιστορία και τέχνη/The Great Meteoron: History and Art*, Αθήνα 1990.

Χούλια Σ.-Τζ. Αλμπάνη, *Μετεώρα: Αρχιτεκτονική-Ζωγραφική*, Αθήνα 1999.

Della Dora V., "Mapping Pathways to Heaven: A Topographical Engraving of Meteora (1782)", *Imago Mundi: The International Journal for the History of Cartography* 65:2 (2013), 217-233.

Georgitsoyanni E.N., *Les peintures murales du vieux catholicon du monastère de la Transfiguration aux Météores (1483)*, Αθήνα 1992.

Poulios I., *The Past in the Present: A Living Heritage Approach-Meteora, Greece*, Λονδίνο 2014.

Vitaliotis I., *Le vieux catholicon du monastère Saint-Etienne aux Météores, la première phase des peintures murales* [ιδ. διατρ., Université Paris I-Panthéon-Sorbonne], Παρίσι 1998.

Πηγές στο διαδίκτυο:

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2442

<https://whc.unesco.org/en/list/455>

Ακαδημία Μετεώρων:

<https://www.meteora-academy.gr/>

Ευρωπαϊκό Κέντρο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Εξερευνώντας τον κόσμο του Βυζαντίου/Exploring the Byzantine world:

<http://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=stop&lang=gr&id=5&sub=646>

Ιερά Βασιλική Μονή Αγίου και Μεγάλου Μετεώρου:

<https://www.meteoromonastery.gr/>

Ιερά Μητρόπολις Σταγών και Μετεώρων:

<https://www.imstagon.gr/mitropoli/istoriko>

Ιερά Μονή Ρουσάνου:

<https://www.roussanou.gr/roussanou/>

Σύλλογος Διαφύλαξης & Ανάδειξης Αγιομετωρικής Κληρονομιάς, Μετεώρων Λιθόπολις:

<https://meteoronlithopolis.gr/>

προέλευση εικόνων

Εξώφυλλο: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Meteora%60s_monastery_2.jpg

1. ΥΠΠΟΑ

2. Επιζωγραφισμένη λιθογραφία. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

3. ΥΠΠΟΑ

4. https://www.pentapostagma.gr/ekklisia/6712276_o-osios-athanasios-o-meteoritis-kai-o-osios-ioasaf-20-aprilioy

5. Προσωπική φωτογραφία από την αυτοψία στη μονή Βαρλαάμ.

6. <http://el.travelogues.gr/travelogue.php?view=412&creator=1125531&tag=198>

7. <http://el.travelogues.gr/item.php?view=33082>

8. <http://www.gometeora.gr/el/monasteries/item/115-monasteries>

9. Προσωπική φωτογραφία από την αυτοψία στη μονή Βαρλαάμ.

10. <https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesipaintingmeta-ton-polemoi-genia-tou-30-meta-ton-polemo-kai-oi-epigonoi-tismeteora--moni-barlaam.html> -το link είναι λάθος!

11. <https://www.nationalgallery.gr/el/sulloges/collection/sulloges/meteora-2-3.html>

12. <https://fondazionedechirico.org/en/giorgio-de-chirico/>

13. Προσωπική φωτογραφία από την αυτοψία

14. <https://www.nationalgallery.gr/el/sulloges/collection/sulloges/meteora-2.html>

15. <http://eliaserver.elia.org.gr:8080/lselia/rec.aspx?id=361832>

16. http://www.diakonima.gr/wp-content/uploads/2009/09/moni-megalou-meteorou-meteora_03.jpg

17. <https://stamps-gr.blogspot.com/2015/07/7-1988-meteora-1988.html>

18. <http://panagiotisandriopoulos.blogspot.com/2019/05/1932.html>

19. http://archives.elia.org.gr:8080/LSelia/images_View/CPSTAX%201.036.jpg

20. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Holy_Rocks.jpg

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ
στα ελληνικά μνημεία unesco

Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

- Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
- Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
- Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
**Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISBN XXX-XXX-XXX-X